

МОДЕРНА ПОЛСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ НА БЪЛГАРСКОТО

Leksykon tradycji bulgarskiej. Red. nauk. G. Szwat-Gylybowa. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, ss. 376.

В годините на уж развенчания енциклопедизъм, диктата на академичното англоезичие и популярната всеобхватност на *Уикипедия* става все по-проблематично употребяването на стария термин „енциклопедия“. Може би в тази тенденция се крие воля за отгласване от ангажимента за цялостност, влаган в тежкото понятие, или за разграничаване от „онова“ минало, в което архетипът *БСЭ* заключваше между тъмнозелените си корици правилния научен говор. Може би пък бягството от термина да се обосновава от скромността на учените, съзнаващи своята частност и невъзможност – бидейки учени именно днес – да създадат безспорна енциклопедия, въпреки качествата на своя колективен труд. Случаят с *Лексикон на българската традиция* обаче е комплексен и има своята предистория: той е вдъхновен от покойната проф. Йоанна Рапацка, автор на *Лексикон на хърватската традиция* (1997), и е замислен като интегрална част от поредица славистични издания с идентична насоченост. Оригиналната концепция на проф. Рапацка е била изданието да се отличава от традиционните енциклопедични исторически и литературноисторически справочници, обхващайки не просто значими явления, но преди всичко такива, които будят силни емоционални реакции сред носителите на националната култура. Решаващ критерий в подбора на статиите е бил митотворческият потенциал на явленията от сферата и на високата, и на популярната култура. В този смисъл българският *Лексикон* стъпва върху вече утвърдена концепция, но разширява и творчески развива поставените цели пред изходното издание.⁶⁴

Проектът е реализиран от автори с ярко присъствие в полската българистика и славистика, като сред тях не липсват и българи: Гражина Шват-Гълъбова (която е и научен редактор на тома), Лиля Мороз-Гжелак, Силвия Шедлецка и Йоанна Шепетовска от Института по славистика на ПАН, Евелина Джевецка и Анна Русева от Варшавския университет, Славия Бърлиева от БАН, Георги Минчев от Лодзкия университет, Целина Юда и Елжбета Солак от Ягелонския университет, а научен консултант е проф. Александър Наумов. Дори само изброяването на имената в екипа свидетелства за изключителния престиж и академична

⁶⁴ Всички тези факти са изчерпателно изяснени в предговора на българския *Лексикон* от проф. Г. Шват-Гълъбова (с. 7–8).

(географска и институционална) широта на българистиката в Полша, особено в кризисния контекст на съвременната европейска хуманитаристика.

Това е книга, притежаваща всички белези на солиден научен труд и естетически издържан продукт: авторски екип, коректност и последователност на изложения материал, библиографски обхват, книжен формат, твърди корици, дизайн, илюстрации... Може би единствено хартията (и в текстовата, и в снимковите секции) напомня, че за луксозно задгранично издание на българска тема все още трябва да почакаме. Така озаглавеният *лексикон*, а в предговора характеризирани и като *компендиум* и *речник*, има за цел да представи най-характерните и дълготрайни „топоси на националната памет“, да разкрие техния културотворчески потенциал и да открие динамичния характер на отделните сегменти от националното въображение (с. 8).

Всички тези фактори предопределят двуделната структура на включените над 130 речникови статии: синтезираната историческа информация е последвана от обоснован анализ и коментар върху „посмъртната история“ на изследваните явления, а в края е подадена библиография на ключови изследвания върху конкретното явление, предимно от български и полски автори. Книгата завършва с внушителна библиография на проучените извори, съставена от Силвия Шедлецка (с. 355–372).

Времевият обхват на компендиума е също широк и балансиран – от „тракийско наследство“ и „тракийско съкровище“ през Аспарух и кирилицата до съвременното Черноморие: знакови исторически събития, литературни произведения, ключови фигури в националното битие, географски, етнически и културни понятия, отдавна превърнали се в символни маркери на българското, очертават дълбочините и разнообразието на това, което припознаваме като родна традиция. Въпреки че работата над *Лексикона* се простира през първото десетилетие на XXI век и се прави уговорката за отворената горна граница на изследвания материал, прави впечатление, че реалиите от времето на комунизма и особено от периода на българския преход са по-слабо застъпени. Може би това се дължи на нуждата от по-чувствителна времева дистанция, чрез която да се узакони значимостта на новите символи на българското, или решаващо въздействие е оказала липсата на солидни изследвания, които научно да легитимират присъствието на тези символи във високия регистър на националната мисъл – без да знам отговора, вярвам, че едно следващо второ издание на *Лексикона* след десетилетие би могло резонно и успешно да включи напр. Тодор и Людмила Живкови, НДК, баба Ванга, чалгата, Христо Стоичков и американското лято от 1994 г. Колкото до настоящият подбор, според мен най-видимата липса е на отделен текст за Патриарх Евтимий (синтезирано споменат в статиите „Търново“ и „Исихазъм“).

Речниковите статии в *Лексикона* представляват не само професионално предизвикателство за всеки хуманитарист, естествен носител на българския език и култура. Изданието несъмнено провокира със самия факт, че предлага цялостен, научно издържан поглед отвън спрямо това, което днес емоционално, символно и дори институционално съставя българската традиция. Това е признак за доброто здраве както на полската, така и на родната хуманитаристика, които в днешни условия изживяват шанса да се оглеждат в неидеологизираното огледало на чужди национални научни школи. Трябва да признаем например, че досега не съм чел синтезиран, коректно съставен текст за експлоатациите на Орфеевия мит в съвременна България. А ето как *Лексиконът* излага Орфеевото битие

у нас през XX век: „В междувоенния период възхищението от орфическата традиция повлиява върху концепциите за античните корени на българската култура в есеистиката на Найдено Шейтанов. Към орфическата митология се отнася и [...] Петър Дънов. [...] в комунистическа България [...] орфическата традиция е реанимирана като активен компонент от българската духовност. [...] Образът на Орфей трайно се установява и в детската литература [...] Отделен въпрос представлява използването на мита за Орфей за рекламни цели, напр. през Живковия режим ежегодно се организира международният фестивал *Златният Орфей* [...]“. Подавам този пример като нагледно доказателство за насочеността и стойността на *Лексикона на българската традиция*, чийто действителен потенциал е да служи и в научните среди и образованието, и като книга, правеща достъпно многовековното достояние на българската култура за широката публика, желаеща да разшири своя контакт с България отвъд черноморския пясък и мускалчето розово масло. А такава публика все още, мога да потвърдя, в Полша съвсем не липсва.

Въпреки терминологичния апарат, изхождащ от специфичната методология, изработена за българския *Лексикон*, бих определил този труд именно като малка енциклопедия на българските национални символи. Учуден съм, че до момента не съм намерил рецензия на този труд в български издания. Той заслужава много повече от това.